

სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების
მქონე ბავშვებში ინგლისური ენის დაუფლების თავისებურებები: დისლექსია და
ADHD

ნესტან აკობია, ასოც. პროფესორი

საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/spectri.2026.13.01.02>

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების (სსსმ) მქონე მოსწავლეებში ინგლისური ენის, როგორც უცხო ენის (EFL), ათვისების ძირითადი თავისებურებები, კერძოდ, დისლექსიისა და ყურადღების დეფიციტისა და ჰიპერაქტივობის სინდრომის (ADHD) კონტექსტში. ნაშრომში გაანალიზებულია ინგლისური ენის „ღრმა ორთოგრაფიის“ გავლენა ფონოლოგიური დეფიციტის მქონე ბავშვებზე და აღმასრულებელი ფუნქციების დარღვევის როლი ენობრივი მასალის დამუშავებაში. თანამედროვე ემპირულ კვლევებზე დაყრდნობით, სტატიაში შემოთავაზებულია მულტისენსორული სწავლების (OrtonGillingham) სტრატეგიები და დინამიკური კლასის მართვის მოდელები, რომლებიც ხელს უწყობენ შშმ მოსწავლეების აკადემიურ წინსვლასა და შფოთვის დონის შემცირებას

საკვანძო სიტყვები: დისლექსია, ADHD, ინგლისური ენა, მულტისენსორული სწავლება, ორთოგრაფიული სიღრმე, აღმასრულებელი ფუნქციები

*Peculiarities of English Language Acquisition in Children with Special Educational Needs:
Dyslexia and ADHD*

Nestan Akobia

David Aghmashenebeli University of Georgia

Abstract

This article explores the fundamental peculiarities of acquiring English as a Foreign Language (EFL) among learners with Special Educational Needs (SEN), specifically focusing on Dyslexia and Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). The paper analyzes the impact of the English language's "deep orthography" on children with phonological deficits and examines the role of executive dysfunction in linguistic material processing. Drawing upon contemporary empirical research, the article proposes multi-sensory teaching strategies (Orton-Gillingham) and dynamic classroom management models that facilitate academic progress and reduce foreign language anxiety in SEN students.

Keywords: Dyslexia, ADHD, English language acquisition, multi-sensory approach, orthographic depth, executive functions.

შესავალი

თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში ინგლისური ენის, როგორც საერთაშორისო კომუნიკაციის ძირითადი ინსტრუმენტის, შესწავლა საგანმანათლებლო სისტემის ერთერთ უმთავრეს პრიორიტეტს წარმოადგენს. თუმცა, ნეიროგანვითარებადი თავისებურებების მქონე მოსწავლეებისთვის ეს პროცესი ხშირად მნიშვნელოვან კოგნიტურ და სტრუქტურულ ბარიერებთან არის დაკავშირებული. განსაკუთრებით აქტუალურია ამ გამოწვევების შესწავლა დისლექსიისა და ყურადღების დეფიციტისა და ჰიპერაქტივობის სინდრომის (ADHD) მქონე ბავშვებში. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია ამ ორი სინდრომის მქონე მოსწავლეებში ინგლისური ენის დაუფლების სპეციფიკური კანონზომიერებების განსაზღვრა და თანამედროვე, კვლევებზე დაფუძნებული (Evidence Based) ინტერვენციების ფორმულირება.

1. დისლექსია და ინგლისური ენა: „გაუმჭვირვალე“ ორთოგრაფიის ბარიერი

დისლექსია არის სწავლის სპეციფიკური დარღვევა, რომელიც უპირატესად ვლინდება კითხვის, წერისა და მართლწერის სირთულეებში. კლინიკური კვლევები ადასტურებს, რომ დისლექსიის ბიოლოგიური საფუძველია ფონოლოგიური

დეფიციტი — ბავშვს უჭირს ზეპირი მეტყველების ბგერითი სტრუქტურის აღქმა, რაც პირდაპირ აისახება წერილობითი კოდის გაშიფვრაზე (Lyon et al., 2003).

ქართველი მოსწავლისთვის ინგლისური ენის სწავლა დისლექსიის დროს ორმაგად რთულია. ლინგვისტიკაში არსებული „ორთოგრაფიული სიღრმის ჰიპოთეზის“ (Orthographic Depth Hypothesis) მიხედვით, ენები იყოფა ფონეტიკურად „გამჭვირვალე“ (მაგ. ქართული, გერმანული) და „ღრმა/არაგამჭვირვალე“ (მაგ. ინგლისური) სისტემებად. ქართულში გრაფემა-ფონემის (ასო-ბგერის) შესაბამისობა თითქმის იდენტურია, ხოლო ინგლისურ ენაში ერთი და იგივე ბგერა შეიძლება ჩაიწეროს სხვადასხვანაირად (*sh, ch, ti, ci*), ხოლო ერთი და იგივე ასოთშეხამება სრულიად განსხვავებულად იკითხებოდეს (*tough /tʌf/, though /ðʊ/, through /θruː/*).

ემპირული მონაცემები აჩვენებს, რომ ფონეტიკურად გამჭვირვალე ენებზე კითხვის ბაზისური უნარების ათვისებას ბავშვები საშუალოდ 1 წელს ანდომებენ, მაშინ როცა ინგლისურ ენაზე ამას 2.5–3 წელი სჭირდება (Seymour et al., 2003). დისლექსიის მქონე მოსწავლეებში ეს დრო მნიშვნელოვნად იზრდება, ვინაიდან მათი სუსტი მუშა მეხსიერება ვერ ახერხებს მრავალრიცხოვანი ორთოგრაფიული გამონაკლისის ეფექტურ კოდირებას.

2. ADHD და ენის ათვისება: აღმასრულებელი ფუნქციების დეფიციტი

თუ დისლექსია უშუალოდ ლინგვისტური კოდის დამუშავებას უშლის ხელს, ყურადღების დეფიციტისა და ჰიპერაქტივობის სინდრომი (ADHD) აზიანებს აღმასრულებელ ფუნქციებს (Executive Functions): სამუშაო მეხსიერებას, კოგნიტურ მოქნილობასა და თვითრეგულაციას (Barkley, 1997). მეორე ენის (L2) ათვისება მოითხოვს ხანგრძლივ კონცენტრაციას, რუტინულ მუშაობას და სტრუქტურირებულ მიდგომას, რაც ADHD-ის მქონე ბავშვისთვის უდიდეს სირთულეს წარმოადგენს.

ამ სინდრომის დროს წამყვანი გამოწვევებია:

ინჰიბიციის (სტიმულების გაფილტვრის) დეფიციტი: მოსწავლე ვერ ახერხებს გარე გამაღიზიანებლების ბლოკირებას, რის გამოც მასწავლებლის ვერბალური ინსტრუქციები ან აუდიომასალა (Listening) ხშირად ფრაგმენტულად აღიქმება.

- **კოგნიტური იმპულსურობა:** კითხვის დროს ბავშვი არ ახდენს სიტყვის სრულ დეკოდირებას, არამედ ეყრდნობა პირველ ორ-სამ ასოს და ახორციელებს მცდარ კონტექსტურ ვარაუდს.
- **ჰიპერაქტივობა:** ტრადიციული, სტატიკური საგაკვეთილო გარემო ზრდის მოსწავლის შფოთვის და იწვევს კოგნიტურ გადაწვას.

3. მულტისენსორული ინტერვენცია (Orton-Gillingham მიდგომა)

დისლექსიის მქონე მოსწავლეებისთვის ეფექტური სწავლების ოქროს სტანდარტად მიჩნეულია ორტონ-გილინგემის (Orton-Gillingham) მიდგომა, რომელიც ეფუძნება ენის სტრუქტურის აშკარა, პირდაპირ და მულტისენსორულ სწავლებას. იგი ერთდროულად რთავს მხედველობით (Visual), სმენით (Auditory), ტაქტილურ (Tactile) და კინესთეტიკურ (Kinesthetic) არხებს (VAKT მოდელი) (Kormos & Smith, 2012).

პრაქტიკული აქტივობა: „ტაქტილური დეკოდირება და ფერადი ვიზუალიზაცია“

1. **გრაფიკა-ფონემის კავშირი:** მასწავლებელი აჩვენებს ბარათს ასოთშეხამებით *sh* და წარმოთქვამს ბგერას /*ʃ*/. მოსწავლე საჩვენებელი თითით წერს ამ ასოებს სპეციალურ ქვიშის ან მანანის ბურღულის ლანგარზე და პარალელურად ახმოვანებს ბგერას. ტაქტილური შეგრძნება აძლიერებს ნეირონულ კავშირებს.
2. **ფერთა კოდირება (Color-Coding):** გრამატიკული სტრუქტურების ასათვისებლად წინადადება იშლება ფერად ბლოკებად:

[*ცირიქტი* / Blue] + [*შმნა* / Red] + [*ობიექტი* / Green]

მაგალითად: *The cat is sleeping on the mat.* ბავშვი ფიზიკურად გადაადგილებს ფერად ბარათებს, რაც ხელს უწყობს სინტაქსური წესების ვიზუალურ ფიქსაციას.

4. სტრატეგიები ADHD-ის მქონე მოსწავლეებისთვის

ADHD-ის მქონე ბავშვებთან მუშაობისას უპირატესი მნიშვნელობა ენიჭება ინფორმაციის მცირე პორციებად მიწოდებას (Scaffolding) და თამაშზე დაფუძნებულ სწავლებას (Gamification) (Plass et al., 2015).

პრაქტიკული მოდელი: „სადგურების როტაცია“ (Station Rotation) ინსტრუქცია იყოფა სამ ნაწილად და ბავშვი თითოეულ სივრცეში ატარებს 10 წუთს:

- **სადგური ა (კინესთეტიკური):** მოსწავლე ოთახში ეძებს დამალულ ბარათებს ახალი ლექსიკური ერთეულებით და უსაბამებს მათ ილუსტრაციებს.
- **სადგური ბ (ციფრული):** მოსწავლე გადის იმავე სივრცეს ინტერაქციული პლატფორმის (მაგ. Quizlet/Kahoot) გამოყენებით, სადაც ხდება აუდიო და ვიზუალური სიგნალების სინქრონიზაცია.
- **სადგური გ (პროდუქტიული):** ენერგიის კონსტრუქციულად დახარჯვისა და მასალის გაცნობის შემდეგ, ბავშვი ჯდება მაგიდასთან და წერს 2-3 მოკლე წინადადებას.

კოგნიტური სირთულე	ტრადიციული მიდგომა (არაეფექტური)	ინკლუზიური სტრატეგია (ეფექტური)
ტექსტის კითხვა და დეკოდირება	კლასის წინაშე მოუმზადებლად ხმამაღლა კითხვის იძულება.	აუდიოწიგნების გამოყენება (კითხვისა და მოსმენის სინქრონიზაცია).
ლექსიკური ერთეულების ათვისება	იზოლირებული სიტყვების სიების მექანიკური დაზეპირება.	კონტექსტური სწავლება, „სიტყვის რუკების“ (Word Maps) შედგენა.
აკადემიური შფოთვა	აქცენტი შეცდომებზე, ნამუშევრის წითელი კალმით კორექტირება.	პოზიტიური განმტკიცება, შეფასება ინდივიდუალური პროგრესის მიხედვით.

დასკვნა

სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე ბავშვებში ინგლისური ენის სწავლება მოითხოვს პარადიგმის შეცვლას: ჩვენ უნდა მოვახდინოთ არა მოსწავლის ადაპტაცია სტანდარტულ გარემოსთან, არამედ მეთოდოლოგიის მოდიფიკაცია მოსწავლის საჭიროებების შესაბამისად. ემპირულად დადასტურებული მულტისენსორული მიდგომები, სტრუქტურირებული გარემო და ემოციური მხარდაჭერა გარანტიას იძლევა, რომ დისლექსია და ADHD არ წარმოადგენს გადაულახავ ბარიერს უცხო ენის წარმატებული ათვისებისთვის.

ლიტერატურა

1. Barkley, R. A. (1997). *ADHD and the nature of self-control*. Guilford Press.
2. Gillingham, A., & Stillman, B. W. (2014). *Remedial training for children with specific disability in reading, spelling, and penmanship*. EPS Literacy and Intervention.
3. Kormos, J., & Smith, A. M. (2012). *Teaching languages to students with specific learning differences*. Multilingual Matters.
4. Kormos, J. (2017). *The Second Language Acquisition Processes of Students with Specific Learning Difficulties*. Routledge.
5. Lyon, G. R., Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2003). A definition of dyslexia. *Annals of Dyslexia*, 53(1), 1-14.
6. Nijakowska, J. (2010). *Dyslexia in the foreign language classroom*. Multilingual Matters.
7. Plass, J. L., Homer, B. D., & Kinzer, C. K. (2015). Foundations of game-based learning. *Educational Psychologist*, 50(4), 258-283.
8. Seymour, P. H., Aro, M., & Erskine, J. M. Foundation literacy acquisition in European orthographies. *British Journal of Psychology*, 2003, 94(2), 143-174.
9. Tope, M., & Kormos, J. (2020). The role of working memory and executive functions in foreign language learning difficulties. *Language Teaching Research*, 24(3), 312-335.